

DR. SCHÄFER ISTVÁN

A SEXUÁLIS ÉLET ÉS A SZABADSÁGVESZTÉSBÜNTETÉS

(*Sex and imprisonment*)

Jogtudományi Közlöny 1949/1-2.: 21-24.

Ha elkövetkezik majd – talán külön kódex alkotásával – a börtönügynek régóta és mind erőteljesebben sürgetett újjáalakítása, amely céljában nem a megtorlás, hanem a javítás gondolatát helyezi előtérbe, és amely eredményében a reformálást, nem pedig a deformálást¹ valósítja meg, – elkerülhetetlenül szembe kell nézni a szabadságvesztésbüntetésnek egyik épp annyira fontos, mint kényes és olyan vigyázva takargatott problémájával: az elítéltek sexuális életének kérdésével. A probléma egyáltalában nem kizárólagosan magyar vonatkozású és ma még szinte mindenütt a világon megtalálható. Az a tény, hogy a rab sexuális kielégülésének módja abnormis,² ennek pusztá megállapításával még nem változtat a hátrányos hatásain és indokoltan utalja a börtönügy rendezésre váró kérdései közé.

Az az álláspont ugyanis, amely az elítélt sexualitását a kártyajátékhoz és az alkoholfogyasztáshoz hasonló szenvedélyek közé sorolja és nemi életének perverzitásait a szabadságban megszokott tunya s buja élet nélkülözésének, illetve annak tulajdonítja, hogy animális lény nem tud a fogság által ráerőszakolt aszkéta életmódhoz alkalmazkodni,³ – alapjaiban látszik tévesnek. Egyes embereknél, sőt talán bizonyos csoportjaiknál is általában tényleg gyökeret verhet a rendellenes nemi élet és ennek valóban különféle, esetleg még rosszslást érdemlő okai is lehetnek. De a börtön az a hely, ahol az arra ítélt ilyen életmódra személyiségének etikai minőségétől függetlenül kényszerítve van, mert az ellenkező nemű egyént megtalálnia teljesen lehetetlen. Ebben a rendkívüli szükséghelyzetben viszont egészen céltalan a büntetőintézetek falára kifüggeszteni a fajtalankodás és önfertőzés tilalmát. Csak a játékszenvedély hasonlatának tragikus tévedése vezethet ahhoz a próbálkozáshoz, amely represszív eszközökkel erőlteti a probléma megoldását. Mindenki, aki az elítéltek intézeti életét közelebbről is megismerni igyekezett, jól tudja, hogy a jelenlegi körülmények között nincs olyan mennyiségű megfigyelés és nincs olyan szigorú büntetés, amely az abnormis sexuális életet az intézetekből kiküszöbölhetné,⁴ – ezért az adott helyzet más utak választására sürget.

A börtön, mint bármely más olyan izolált társadalom, amely egy nemre épült fel, természetesen és ellenállhatatlanul termékeny talaja a sexuális abnormitások kifejlődésének.⁵ Amellett azonban, hogy a büntetőintézet önmagában is, egynemű szervezeténél fogva nyo-

¹ Karpman, Benjámín: Sex Life in Prison (The Journal of Criminal Law and Criminology, XXXVIII. köt., 5. sz., Chicago, 1948. jan.—febr.)

² Nelson, Victor: Prison Days and Nights (New York, 1932).

³ Irk Albert: Kriminológia (I. Kriminálaetiológia Budapest, 1912).

⁴ Tannenbaum, Frank : Crime and Community (New York, 1938).

⁵ Clemmer, Donald: The Prison Community (Boston, 1940).

masztó súllyal eredményezi a sexuális aberrációkat, – berendezésével külön is ilyenekre indít. Már a társas zárkák és az intézeti közös hálóterem is jó alkalmakat szolgáltatnak, de a büntetőintézetek és a nevelőintézetek helyhiány miatt legszorosabban egymás mellé zsúfolt fekvőhelyei egyenesen felbujtótólak hatnak. Mindezt még támogatja, hogy az idősebbek a fiatalabbakat és a régebbi elítéltek az intézetek újoncait gyakran és nem csekély mértékben biztatják vagy éppen felhasználják a sexuálisan abnormis életmódra. Sok igazság van abban, hogy a szabadságvesztésbüntetésre ítélték két csoportra oszthatók: az intézetbe kerülő homoszexuálisokra és azokra a homoszexuálisokra, akik ott válnak azzá.⁶ Ezért ellentmondásnak tűnik, hogy ugyanekkor büntetőtörvényeink a nemi élet rendellenességeit, illetve a Btk. 241. §-a szerint a férfiak között véghezvitt fajtalanságot szabadságvesztésbüntetéssel fenyegetik, tehát még az ezért elítéltet is éppen abba a helyzetbe hozzák, mint ami miatt elítélték. Annyi mindenesetre aligha vonható kétségbe, hogy a különféle tényezők együttes fellépése útján a börtönélet a sexuálisan normális elítéltre megromító hatással jelentkezik.⁷ A természetellenes élet természetellenes szokásokhoz vezet, és amíg a szabad életben változatos körülmények tartanak vissza vagy térítenek el a rendellenes nemi élettől, addig a büntetőintézetben működő tényezők az ellenkező irányban hatnak.

A börtönélet sexuális abnormitásainak mennyiségére pontos és hiteltérdemlő statisztikai adatgyűjtés persze nincs, de természeténél fogva nem is lehet. A budapesti,⁸ a szegedi,⁹ a hartai¹⁰ és a márianosztrai¹¹ országos büntetőintézetünk e részben felvilágosításokkal nem is tudott segíteni, de mert a probléma egészére nézve sem rendelkezett beható tájékozottsággal, ez kevésbé a rendellenességek, mint inkább talán az elítéltek személyiségkutatásának ilyen irányú bizonyos hiányára mutat. A pestvidéki törvényszéki fogház már szórványos esetekről számolhatott be;¹² a váci országos büntetőintézetben kifejezetten sok abnormitás volt megfigyelhető;¹³ a soproni országos büntetőintézet pedig kérdéseimre arról világosított fel, hogy az elítélteknek több, mint a fele folytat rendellenes nemi életet.¹⁴ A fiatalokúak ceglédi országos fogháza arra mutatott rá, hogy az önfertőzést képtelen ellenőrizni, de egyéb sexuális eltévelyedés a háború óta nem fordult elő.¹⁵ Az aszói állami fiúnevelőintézet vizsgálódásaimra 4% tettenért esetet mutatott ki;¹⁶ a rákospalotai állami leánynevelőintézet 12–14% arányáról tett közlést;¹⁷ a fiatalokúak pestvidéki törvényszéki fogháza pedig azt állapíthatta meg, hogy a fiúknak mintegy 20%-a abnormis sexuális életet él.¹⁸ Ezen adataimnál ijesztőbbek is találhatóak, így például ilyenre utal Ellis, aki általánosságban 80–100%-ra becsüli a rendellenes nemi életmódot folytató rabok arányát,¹⁹ sőt

⁶ Fishman, Joseph Fulling: *Sex in Prison* (New York, 1934).

⁷ Mannheim, Hermann: *Criminal Justice and Social Reconstruction* (London, 1946).

⁸ A budapesti országos büntetőintézet 1948. augusztus 26-iki közlése.

⁹ A szegedi országos büntetőintézet 1948. augusztus 16-iki közlése.

¹⁰ A hartai országos büntetőintézet 1948 augusztus 14-iki közlése.

¹¹ A márianosztrai országos büntetőintézet 1948 szeptember 24-iki közlése.

¹² A pestvidéki törvényszéki fogház 1948 augusztus 29-iki közlése.

¹³ A váci országos büntető intézet 1948 augusztus 17-iki közlése.

¹⁴ A soproni országos büntetőintézet 1948 augusztus 23-iki közlése.

¹⁵ A fiatalokúak ceglédi országos fogháza 1948 szeptember 25-iki közlése.

¹⁶ Az aszói állami fiúnevelőintézet 1948 augusztus 17-iki közlése.

¹⁷ A rákospalotai állami leánynevelőintézet 1948 augusztus 18-iki közlése.

¹⁸ A fiatalokúak pestvidéki törvényszéki fogháza 1948 szeptember 6-iki közlése.

¹⁹ Ellis, Havelock: *Studies in the Psychology of Sex* (New York, 1938. évi kiadás).

Fishman is, aki pedig széleskörű megfigyeléssel támasztja alá a véleményét, némi korrekcióval ezt a számot megerősíti.²⁰ Bizonyosat tudni aligha lehet, de Barnes és Teeters helyesen hangsúlyozzák, hogy az intézetek abnormis sexuális élete kétségtelenül sokkal magasabb arányú annál, mint ami a probléma minimalizálását vagy ignorálását megengedné.²¹

A szilárdabb akarakterő, a szégyenérzet és a műveltség magasabb foka, – amint az a váci országos büntetőintézetben, az aszódi állami fiúnevelőintézetben és a rákospalotai állami leánynevelőintézetben megfigyelhető volt,²² – egy ideig visszatartólag hatnak. A rövidebb időtartamra elítélteknél közeli szabadulásuk tudata is – a pestvidéki törvényszéki fogházban, a váci országos büntetőintézetben és a soproni országos büntetőintézetben tapasztaltak szerint²³ – biztat a nemi rendellenességektől való távolmaradásra, bár a rákospalotai állami leánynevelőintézettől azt az értesülést szereztem, hogy a hosszabb nevelés után éppen ritkábban fordulnak elő ilyen abnormitások,²⁴ az aszódi állami fiúnevelőintézet viszont úgy figyelte meg, hogy a szabadság hiányának időtartama nincs ingerenciával.²⁵ Különösen a házasság és általában a sexuálisan normális konstitúciójú elítéltek főként eleinte nagy erőfeszítéseket tesznek, hogy heteroszexualitásukat megtartsák. Kisebbségben található az olyanok, akik önmegtartóztatással végig bírnak. A váci országos büntetőintézetben, a soproni országos büntetőintézetben és az aszódi állami fiúnevelőintézetben szerzett tapasztalatok szerint elsősorban a vagyon ellen elkövetett bűncselekmények miatt elítéltek köréből szedve áldozatait,²⁶ a börtönélet természetellenes nemi szervezete előbb-utóbb a sexuális abnormitásokba hajt.

Az intézetek egy-nemű társadalmában az elítéltek gyakran előbb szellemi téren élnek ki sexuális életüket. Ellenkező nemű valóságos hozzátartozójuk hiányában képzeletük konstruál egyet, ezzel leveleznek is, sőt rájuk nem egyszer féltékenyek. Ez a szublimálhatatlan érzelmi terhük még inkább megnehezíti lelki életüket, ami testi állapotukra is rongáló következményekkel jár. Az első fogsági idők ilyen depressziójából mintegy a kábítószer bódulatának pótlásaként menekülnek az önfertőzéshez.²⁷ E közben – amint azt a soproni országos büntetőintézet, az aszódi állami fiúnevelőintézet és a rákospalotai állami leánynevelőintézet észlelte²⁸ – hiányérzésüknek panasz formájában nyíltan is kifejezést adnak. Az elítélteknek ez a kezdeti és félénk reakciója, ami a normális sexuális életük megvonása folytán lép fel, mennyiségében és minőségében azután fokozatosan növekszik és végül is olyan perverziókban bontakozhat ki, amelyek egész börtönéletüket maradandó nyomokkal hatják át. Önfertőzésről hazai intézeteinknek úgyszólván mindegyikéből beszámoltak nekem, de közlést tettek ezen túlmenő eltévelyedésekről is, – természetesen, a sexuális szükség individuális különféleségei igazítják a rendellenes nemi élet alakjainak változatait.

²⁰ id. m.

²¹ Barnes, Harry Elmer—Teeters, Negley K.: *New Horizons in Criminology* (New York, 1944).

²² id. közlések, – a műveltség fokára nézve ellenkezőleg a soproni országos büntetőintézet id. közlése.

²³ id. közlések.

²⁴ id. közlés.

²⁵ id. közlés.

²⁶ id. közlések, – a pestvidéki törvényszéki fogház és a rákospalotai állami leánynevelőintézet idézett közlése szerint az elkövetett bűncselekmény kategóriája nem különbözött.

²⁷ Sieverts, Rudolf: *Haftpsychologie* (Elster, Alexander—Lingemann, Heinrich: *Handwörterbuch der Kriminologie*, Berlin, 1933).

²⁸ id. közlések.

Mindez nemcsak sérülések vagy betegségek oka lehet, – amint azt, bár csak elvétve, a soproni országos büntetőintézet észlelte.²⁹ Az abnormis életmód következményeként a váci országos büntetőintézet, a soproni országos büntetőintézet és az aszódi állami fiúnevelőintézet az elítéltek munkakedvének hiányát tapasztalta.³⁰ Az aszódi állami fiúnevelőintézet ezenkívül szökésekről is beszámolt.³¹ A váci országos büntetőintézetben, az aszódi állami fiúnevelőintézetben és a rákospalotai állami leánynevelőintézetben pedig a rendes nemi élet hiánya fegyelmi vétségekre vezető ingerlékenységet idézett elő,³² sőt a soproni országos büntetőintézetben és különösen a rákospalotai állami leánynevelőintézetben az intézet nyugalalmát megbontó rendzavarást is megfigyeltek.³³

A börtönéletben megszokott szexuális rendellenességek vagy legalább azoknak hatásai azonban sokszor nem maradnak el a szabadulással, hanem az elítéltet büntetésének kitöltése után is tovább kísérik. Ha csak annyi a következmény, hogy a szabaduló elítélt bizonyos időre szexuálisan letargikus passzivitásba esik, már ez is kívül áll a bírói ítélet valódi szándékán. Ha a személyiségében az abnormitások akár csak olyan változásokat hoznak is létre, amelyek kriminológiai szempontból ártalmatlanok, már ezek is túllépik a büntetés, és pedig még a megtorló büntetés célját is. A nemi élet rendellenességeinek, vagy éppen perverzitásainak megszokása azonban a személyiségnek olyan változott állapotát is megteremtheti, amely a büntetőjog feladatainak egyáltalában nem közömbös, mert a különböző kriminogén tényezőkkel szemben kifejthető ellenállás gyengítésére alkalmas, sőt éppen különlegesen szexuális, vagy esetleg még általános, eredeti elítélésének okától független kriminális tendenciák eredője is lehet. Loosli is úgy véli, hogy mindaddig, amíg az intézetekben a nemek elválasztásával a szerzeteseknek, apácáknak és kasztráltaknak egy külön fajtáját neveljük, addig ezzel a szexuális büntetéseket, pirománokat, perverzeket, vagy szerencsés esetben csak a házasságban akadályozottakat, vagy az olyan házasságképteleneket tenyésztjük, akik maguk részéről saját utódaikkal szemben nevelésre képteleneknek fognak bizonyulni.³⁴

A szabadságvesztésbüntetésre és a javítónevelésre ítélték rendellenes nemi életmódjának hatása tehát így mutatkozik:

1. amíg az elítélt a büntetését tölti
  - a) az elítéltre: személyiségének szétzilálása;
  - b) a társadalomra: semmi;
2. amikor az elítélt szabadult
  - a) az elítéltre: változott személyiségűvé, esetleg csökkentebb értékűvé, aszociálissá vagy antiszociálissá, talán kriminálissá alakulása;
  - b) a társadalomra: egyik tagjának ilyen értékcsökkenésével általános teljesítőképességének vesztesége.

²⁹ id. közlés.

³⁰ id. közlések.

³¹ id. közlés.

³² id. közlések.

³³ id. közlések.

³⁴ Loosli, Carl Albert: *Bemerkungen zur Anstaltsreform* (Meng, Heinrich: *Die Prophylaxe des Verbrechens*, Basel, 1948).

Nyilvánvaló, hogy elég súlyos következmények lehetőségével kell számolni ahhoz, hogy bele ne nyugodjunk a probléma rendezetlenségébe. Ha a börtönök rabláncától, ragályaitól és mindenféle egyéb förtelmes nyomorúságától ma már legalább odáig jutottunk, hogy az elítéltek szabad idejükben újságot olvashatnak, dohányozhatnak, rádiót hallgathatnak, vagy a testedzés különböző ágaiban kereshetnek egészséges szórakozást, – akkor a kriminálpolitikai megfontolások éppúgy, mint az emberességi szempontok is egyaránt kívánják ezt a kérdést is kiemelni középkori állapotából.

A megoldásra három féle mód kínálkozik:

1. Az elítéltek a nemi életük folytatása céljából elhagyják az intézetet. Teeters számol be arról, hogy Colombiában, Bogota büntetőintézetéből a jóviseletű rabok havonként kétszer sexuális látogatás címén eltávozhatnak. A nős férfiak ez alkalommal feleségükkel erre a célra kijelölt épületben vagy otthonukban találkozhatnak, a nőtlenek pedig nyilvános házban prostituáltat kereshetnek fel. Két egyenruhás őr a város utcáin megfelelő távolságból kíséri az elítéltet, a találkozás helyiségét előzőleg gondosan átvizsgálják, majd annak kijáratánál vigyáznak. A sexuális látogatás időtartama legfeljebb két óra lehet, az esetleges költségeket az elítélt viseli, akit visszatérte után az intézetben fertőtlenítenek. A megoldásnak ezt a módját Dél-Amerikában a katolikus egyház szükséges rosszként eltűri.³⁵
2. Az elítéltek a nemi életük folytatása céljából az intézetben látogatót fogadhatnak. Ezt a megoldást részben megvalósították Brazília egyes büntetőintézeteiben, különösen Rio de Janeiróban. Az intézet falain belül speciálisan erre a célra helyiségek állanak a rendelkezésre. De csak a férfiak kaphatják ezt kedvezményként és csupán a feleség részére engedélyezik az ilyen látogatást, prostituáltat azonban az intézetbe nem engednek be. Ezt is Teeters közli³⁶ azzal, hogy Mexicóban hasonló rendszerrel találkozott.
3. Az intézetek hallgatólagos jóváhagyással tűrik, illetve segítik az előbbieken vázolt megoldások valamelyikét. Ugyancsak Teeters beszámolója mutatja be, hogy például Bolíviában, La Paz büntetőintézetében – az Amerikai Egyesült Államok néhány fogházához hasonlóan – az elítéltek sexuális életének problémáját hivatalosan ugyan nem rendezték, mégis egyes férfiraboknak lehetővé teszik, hogy feleségük látogatása külön helyiségben, minden ellenőrzés nélkül történhessék meg.³⁷

Tisztában vagyok, természetesen, azzal, hogy a kérdés jelenlegi állapotán – amiről Barnes és Teeters joggal jelzik, hogy a börtön irreális világának komoly és tragikus folyamata³⁸ – nem könnyű és még inkább szokatlan változtatni. Azt is megengedem, hogy az elítéltek nemi életét rendező bármilyen megoldás szinte elkerülhetetlenül vezet bizonyos szabálytalanságokra és számolni kell a levélcsempészet s az összebeszélések szaporulatával. Alig hiszem azonban, hogy a börtönügyi politika igazi céljainak globális szemléletében ezek a szabálytalanságok akár mennyiségükben, akár súlyukban felérnének a fennálló hiányos helyzet rendkívüli kárával.

³⁵ Teeters, Negley K.: *Penology, From Panama to Cape Horn* (Philadelphia, 1946).

³⁶ id. m.

³⁷ id. m.

³⁸ id. m.

Ha a szabadságvesztésbüntetés természetellenes szokásokra serkent, nehezen várható az elítélt olyan átalakítása, amely éppen a természetes szokásokra volna hivatva megtanítani. Emellett azonban az előítéleteknek és hagyományoknak sokszor tiszteletreméltó, de e részben hamis etikai szempontjai sem indokolhatják az álszeméremnek egy egészségtelen állapotot rögzítő győzelmét, – még kevésbé lenne elfogadható, hogy a megtorlás gondolatát ennek hívei ilyen téren is érvényesíteni helyeslik.